

KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI

Yazar: Mehmet Akif OKUR¹

Öz

Bu çalışmada, Körfez Savaşı ile Irak'ın işgali arasında geçen dönemde Irak'ta görev yapan Birleşmiş Milletler (BM) misyonlarının en önemlileri arasında yer alan Birleşmiş Milletler Irak-Kuveyt Gözetleme Misyonu (UNIKOM) ve Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu / Birleşmiş Milletler İzleme, Gerçekleme ve Denetleme Komisyonu (UNSCOM) / (UNMOVIC) ele alınmaktadır. Hem Irak'la Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin denetiminden sorumlu olan UNICOM hem de Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılmasından sorumlu olan UNSCOM / UNMOVIC, iki savaş arası dönemde BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla kurulmuşlardır. UNIKOM'un başarılı bir BM misyonu olarak görevini tamamladığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Aynı şeyi özellikle UNSCOM açısından söylemek ise pek mümkün değildir. Nitekim uluslararası kamuoyu nezdinde de saygınlığını yitiren UNSCOM feshedilmiş, yerine UNMOVIC kurulmuştur. UNMOVIC ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) Irak'a ilişkin gelişmelerde sergiledikleri tutumlarla daha fazla saygınlık kazandıkları görülmektedir. Bu çerçevede İran ve Libya gibi devletlerin kendilerini IAEA'nın denetimine açmayı kabul etmelerinde bu saygınlığın rolünün bulunduğu söz edilebilir. Bu durum uluslararası kurumların itibarlarıyla, dünya barışına sağlayabilecekleri katkı arasında doğru bir orantı bulunduğunu göstermesi bakımından da anlamlıdır ve gelecekte konu üzerinde yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: BM , Irak , UNIKOM , UNSCOM , UNMOVIC.

UN Missions Operating in Iraq Between the Gulf War and the Occupation of Iraq

Abstract

In this study, United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission (UNIKOM) and United Nations Special Commission / United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNSCOM) / (UNMOVIC), two important UN Missions that were operational in the Iraq between Gulf War and the Invasion of Iraq by U.S., are analyzed. Both UNICOM that has a mandate to monitor the demilitarized zone along the Iraq-Kuwait border, deter border violations and report on any hostile action, and UNSCOM / UNMOVIC which has a mandate to verify Iraq's compliance with its obligation to be rid of its weapons of mass destruction (chemical, biological weapons and missiles with a range of more than 150 km), and to operate a system of

¹ Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

**KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI**

ongoing monitoring and verification to ascertain that Iraq did not reacquire the same weapons prohibited to it by the Security Council were established with the resolutions of the Security Council. It is possible to say that UNIKOM has completed its mission successfully. But the same thing is not true especially for the UNSCOM. After losing its reputation over the world public opinion, UNSCOM was replaced with UNMOVIC. Because UNMOVIC's success and International Atomic Energy Agency's (IAEA) reliability has influenced the behaviors of Iran and Libya, the relationship between the credibility of the international organizations and their ability to contribute world peace should be explored through further research.

Key Words: UN , Iraq , UNIKOM , UNSCOM , UNMOVIC.

Giriş

Orta vadede işgalin yıkıcı etkisini üzerinden atmakta zorlanacağı tahmin edilen Irak'a değişik görev ve hedeflerle uluslararası güç konuşlandırılması ile Birleşmiş Milletler (BM)'nin bölgede roller üstlenmesine ilişkin tartışmalar, Irak'ın geleceğine dair belirli kararların alındığı kritik kavşaklarda uluslararası toplumun gündemine gelmektedir. BM'nin Irak'ta daha önce yürüttüğü faaliyetler hakkında bilgi sahibi olunması, ülkemizi yakından ilgilendiren bu tartışmaların sağlıklı bir zeminde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu çalışmada da Körfez Savaşı ile Irak'ın işgali arasında geçen dönemde Irak'ta görev yapan Birleşmiş Milletler misyonlarının en önemlileri arasında yer alan Birleşmiş Milletler Irak-Kuveyt Gözetleme Misyonu (UNIKOM) ve Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu / Birleşmiş Milletler İzleme, Gerçekleme ve Denetleme Komisyonu (UNSCOM) / (UNMOVIC) ele alınmaktadır.

Hem Irak'la Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin denetiminden sorumlu olan UNICOM, hem de Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılmasından sorumlu olan UNSCOM / UNMOVIC, iki savaş arası dönemde BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla kurulmuşlardır.

Körfez Savaşı'yla işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarılan Irak'la ateşkese ilişkin şartlar, Güvenlik Konseyi'nin 2 Mart 1991 tarih ve 686 sayılı kararı² ile belirlenmiştir. 686 sayılı kararın uygulanma şekli ise 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı karar³ ile düzenlenmiştir.

² 686 Sayılı Kararın Türkçe metni için bkz. Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, sy.136-138.

³ 687 Sayılı Kararın açıklaması için bkz. Enver Bozkurt: a.g.e., sy.138-140.

687 sayılı karar çerçevesinde Irak'ta ateşkesin kalıcı kılınabilmesi ve Irak'ın kitle imha silahlarının yok edilmesi amacıyla bir denetim komitesi oluşturulmuştur. Silahlarla ilgili denetim yetkilerini kullanmak üzere, UNSCOM ve IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı) görevlendirilmiştir.

UNSCOM ve IAEA'nın yetkilerinin belirlenmesi amacıyla da 17 Haziran 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi 699 sayılı kararı kabul etmiştir. Özellikle silah denetçilerinin Irak'taki faaliyetleri, BM açısından Irak'taki en sorunlu görev alanını oluşturmuştur. Irak tarafından silah denetçilerinin çalışmalarının engellenmesi üzerine çeşitli yollara başvurulmuş; örneğin Irak'a uygulanan ambargonun temel ihtiyaç maddeleri alımı amacıyla petrol satışına izin verilerek kaldırılması anlamına gelebilecek çeşitli kararlar alınması yoluna gidilmiştir. 15 Ağustos 1991 tarihinde kabul edilen 706 sayılı kararla 1.6 milyar dolarlık petrol satışına izin verilmesi bu durumun bir örneğidir.

BM'nin silah denetçiliği rejimi de zaman içerisinde kendi içinde bir evrim geçirmiştir. Örneğin, 11 Ekim 1991 tarihinde 715 sayılı karar alınarak UNSCOM ve IAEA'nın yetkilerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.⁴

Bu yüzden makalede UNIKOM ve UNSCOM/UNMOVIC incelenirken bünyelerinde olayların akışı içinde meydana gelişmeler de dikkate alınmıştır.

I. UNIKOM (BM Irak - Kuveyt Askeri Gözlemci Grubu)

Irak'la yapılan ateşkesin şartlarının belirlendiği 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla Irak ve Kuveyt sınırı boyunca Birleşmiş Milletler gözlem gücü tarafından denetlenecek askerden arındırılmış bir bölge oluşturulmuştur. Aynı kararda BM Genel Sekreteri'nden söz konusu gücün konuşlandırılması için bir plan hazırlaması da istenmiştir. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Konseye, 5 Nisan 2001'de bir rapor sunmuş, Güvenlik Konseyi de BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümüne dayanarak 9 Nisan tarihinde aldığı 689 sayılı kararla 300 askeri gözlemciden oluşan BM Irak-Kuveyt Gözleme Misyonu'nu kurmuştur.

⁴ Tayyar Arı, "Irak'a BM Yaptırımları: Kitleli İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo", *Avrasya Dosyası*, 2000, Sonbahar, c.6, s.3, sy. 235-237.

Ayrıca misyonun durumunun altı ayda bir gözden geçirilmesi, fakat süresinin uzatılması için her seferinde karar alınmasına gerek olmadığı da hükme bağlanmıştır. Ancak misyonun sona ermesi için Güvenlik Konseyi kararına ihtiyaç duyulmuştur.⁵ Böylelikle UNIKOM'un görev süresi için herhangi bir zaman kısıtlaması ön görülmediği anlaşılmaktadır.

Konsey aldığı kararda UNIKOM'a,

- a) Abdullah Körfezini ve Irak'ta 10 km., Kuveyt'te 5 km. olmak üzere toplam 15 km. genişliğinde tesis edilen Irak-Kuweyt askerden arındırılmış sınır bölgesini gözetleme,
- b) Bir devletin sınırından diğerine yönelik saldırgan faaliyetleri gözetleme,
- c) Askerden arındırılmış bölgedeki askeri ihlallere mani olma görevlerini vermiştir.⁶

UNIKOM'a bağlı unsurlar 13 Nisan'da bölgeye varmışlar, 6 Mayıs'ta ise göreve başlamışlardır. Daha sonra UNIKOM, askeri birliklerin silahsızlandırılmış bölgeyi terk etmelerini izlemiş, tüm kuvvetlerin çekilmesinin ardından 9 Mayıs'tan itibaren de bütün gözlem sorumluluğunu üstlenmiştir. Silahsızlandırılmış bölgenin oluşturulması aşamasında gerekli olan güvenlik tedbirlerinin alınabilmesi için ilk aşamada UNIKOM, Kıbrıs'taki UNFICYP ve Lübnan'daki UNIFIL'den getirilen beş piyade birliğiyle desteklenmiştir. Ancak bu kuvvetler 1991 yılı Haziran ayının sonunda bölgeden çekilmişlerdir.

UNIKOM'un operasyon konsepti, devriye ve gözlem üsleri, gözleme noktaları, hava ve kara devriyeleri, araştırma timleri ile her iki taraf nezdindeki irtibat unsurlarından oluşturulmuştur. Silahtan arındırılmış alan yaklaşık 200 kilometre uzunluğunda olup, genişliği ise Irak tarafına doğru 10, Kuveyt tarafına doğru da 5 kilometre olmak üzere 15 kilometredir. Umm Kasr ve Safwan kasabaları dışında bölgede herhangi bir yerleşim alanı bulunmamaktadır.

Orijinal yetkileri çerçevesinde UNIKOM'a silahsızlanmış bölgeye girme teşebbüsünde bulunan askeri personel ya da askeri malzemeyi fiziki güç kullanarak engelleme yetkisi verilmemiştir. UNIKOM'un askeri gözlemcileri silahsızdılar. Çünkü, bölgede düzeni sağlama

⁵ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>.

⁶ Web Sitesi: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689\(1991\)&Lang=E](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689(1991)&Lang=E).

sorumluluğu Irak ve Kuveyt hükümetlerine ait olup, kendi taraflarındaki silahsız bölgelerde polis karakolları mevcuttur.

Ancak, Irak'ın silahsız bölgeye tecavüz ederek Kuveyt tarafında kalan bazı malzemelerini geri alması üzerine, 5 Şubat 1993 tarihinde UNIKOM'un yetkileri genişletilmiştir. Güvenlik Konseyi, 806 sayılı kararı alarak UNIKOM'a fiziki kuvvet kullanarak silahsızlandırılmış bölgede meydana gelen küçük çaplı ihlalleri, Irak ve Kuveyt arasındaki sınırın siviller ya da polis güçleri tarafından ihlalini, sınırın Kuveyt tarafında varolan Irak vatandaşları ya da tesislerinden kaynaklanan problemleri engelleme görevini vermiştir. Bunun için Konsey, UNIKOM'un gücünü 3645 personele çıkarmış, yeni misyon ise üç mekanize piyade birliği ile destek elemanlarından oluşturulmuştur.⁷

2 Nisan 1993 tarihinde BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'ne ilk aşama olarak askeri gözlemcilerin görevlerine devam etmeleri ancak bir mekanize piyade birliğiyle takviye edilmeleri yönünde görüş bildirmiştir. Konsey'in tavsiyeyi kabul etmesi üzerine, Bangladeş Hükümeti bir mekanize piyade birliğiyle UNIKOM'a katılma kararı alması üzerine Kasım 1993'te bölgeye intikal etmeye başlayan birliklerin konuşlanması, 1994 yılı şubat ayında tamamlanmıştır.⁸

Böylelikle, yeni kuvvetlerin gelmesiyle UNIKOM, Havr Abdullah su yolunu da izlemeye başlamış ve askeri gözlemciler görevlerine devam ederken, mekanize birlikler de kritik noktalara konuşlandırılmıştır.

UNIKOM'un görev süresi boyunca silahtan arındırılmış bölgede genelde sukunet korunmuştur. Ancak bazı gerilimli dönemler de yaşanmıştır. Kasım 1993'te Irak-Kuveyt sınırı çizilirken yaşanan gerilim ile Ekim 1994'te Irak'ın silahsızlandırılmış bölgenin kuzeyine kuvvet yığması bunlar arasında sayılabilir. Bunlar dışındaki ihlaller genelde uçaklar tarafından yapılmıştır. UNIKOM bütün kara ihlallerini araştırmış ve ulaştığı bilgileri taraflara rapor etmiştir. Ayrıca, yazılı şikayetleri de kabul etmiştir.

UNIKOM Şubat 1994'te, Irak'la Kuveyt arasında uluslararası sınırın çizilişinin tamamlanmasının ardından Kuveyt tarafında kalan Iraklıların Irak'a geçmelerine de yardımcı olmuştur.

⁷ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>.

⁸ Ibid.

ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmasından önce, 17 Mart 2003 tarihinde BM Genel Sekreteri misyonun görevini güvenlik gerekçesiyle geçici olarak durdurmuştur. Personelin çoğu ülkelere dönerken, Kuveyt'te küçük bir karargah faaliyette kalmıştır.

Savaşın sona ermesiyle Güvenlik Konseyi'nin 3 Temmuz 2003 tarihinde aldığı kararla UNIKOM'un görev süresi 6 Ekim 2003 tarihine kadar uzatılmış, bu tarihten sonra misyonun bitirilmesi, Irak ve Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin de kaldırılması kararlaştırılmıştır.⁹

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 2 Ekim 2003 tarihli raporunda UNIKOM'un görev süresi boyunca ciddi zorluklarla karşılaşmadığını ifade etmiş, misyonun başarıyla yerine getirildiğini, görev süresi boyunca hem Kuveyt hem de Irak hükümetlerinin gerekli işbirliğini yaptıklarını ifade etmiştir. UNIKOM, 1490 sayılı Güvenlik Konseyi kararı gereğince 6 Ekim 2003'te görevini tamamlamıştır.

UNIKOM'a Türk Silahlı Kuvvetleri de katkıda bulunmuş, 21 Mayıs 1991 tarihinden itibaren 1 yıllık süreler ile personel görevlendirmiştir. UNIKOM'da toplam 63 Türk personeli görev yapmıştır.¹⁰

Yaklaşık 600 milyon dolara mal olan UNIKOM'un finansmanının üçte ikisi Kuveyt tarafından karşılanmıştır.¹¹

II. UNSCOM / UNMOVIC

Körfez Savaşı'nın ardından Irak'la varılan ateşkesin şartlarını düzenleyen 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'nın özellikle 8, 9 ve 11. paragraflarında Irak'ın kitle imha silahı kapasitesinin kurulan özel komisyon (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından tahrip edilmesi ve bunun denetlenmesi istenmiştir. Bir başka ifadeyle, bu Komisyon'a, 8 ve 9. paragraflardaki hükümler uyarınca Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahları ile 150 kilometrenin üzerinde menzile sahip olan balistik füzelerinin tamamen yok edilmesi, sökülmesi ya da zararsız hale getirilmesi görev ve yetkisi verilmiştir. 11. paragrafta da Irak'ın nükleer silah edinme altyapısının yok edilmesi veya zararsız hale getirilmesi karara bağlanmıştır.

⁹ Web Sitesi: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20\(2003\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20(2003)&Lang=E&Area=UNDOC).

¹⁰ Web Sitesi: www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/barisdesharekatkatki/bmmisyonlar.htm.

¹¹ Web Sitesi: http://www.un.org.tr/doc_pdf/peace_mis_turkce.pdf.

Dolayısıyla, BM Güvenlik Konseyi'nin kendi oluşturduğu bir özel komisyona ve zaten 1957'den beri mevcut olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetçilerine, Irak'ın kitle imha silahı altyapısını yok etmek veya zararsız hale getirmek görevi yüklenmiştir.¹²

Irak'ın 687 sayılı kararın şartlarını resmen kabul etmesinin ardından, 19 Nisan'da BM Genel Sekreteri'nin teklifi ve Güvenlik Konseyi'nin onayıyla İsveçli Büyükelçi Rolf Ekéus oluşturulan özel komisyonun başkanı olarak atanmıştır. 1 Mayıs 1991 tarihinde Genel Sekreterin diğer yirmi üyeyi de atamasıyla UNSCOM kurulmuştur. 1 Temmuz 1997 tarihinde Rolf Ekéus'un yerine Richard Butler atanmış, iki yıllık görev süresinin tamamlanmasının ardından, UNSCOM'un görev süresi dolduğu için yerine başka bir atama yapılmamıştır¹³

UNSCOM'un gözetimi altında, 1991-1994 yılları arasında 53.000 kimyasal silah yok edilmiştir. Ancak, 1996 yılında UNSCOM'un denetimi sırasında Irak'ın yeniden kimyasal silah üretmeye çalıştığı ortaya çıkması üzerine Ağustos ve Ekim 1997 tarihleri arasında 325 yeni kimyasal silah ekipmanı, UNSCOM'un gözetiminde yok edilmiştir.¹⁴

Ekim 1997'de Irak, el-Hüseyin füzeleri için 80 tane yeni başlık ürettiğini ilan etmek durumunda kalmıştır. UNSCOM bunlardan 30 tanesinin yok edildiğini doğrulamış, ancak kalanların yok edildiğine dair Irak'ın verdiği bilgilerden tatmin olmamıştır.¹⁵ Bu dönemin, aynı zamanda Irak hükümetiyle UNSCOM yetkilileri arasında sürtüşmelerin arttığı bir zaman dilimi olduğu görülmektedir.

UNSCOM'da yaşanan sıkıntılarda, Irak'ın yeniden silahlanma hevesleri kadar UNSCOM üyelerinin görev alanları dışındaki faaliyetleri de etkili olmuştur. Çünkü, bazı UNSCOM üyelerinin ABD için casusluk yaptıkları, Komisyon Başkanı'nın da bu durumdan haberdar olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶

¹² Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", *Stradigma*, Şubat 2003, s.1, Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

¹³ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unscom/General/basicfacts.html>.

¹⁴ Report of the Secretary-General on the activities of the Special Commission established by the Secretary-General, *UN document S/1997/774*, 6 Ekim 1997.

¹⁵ Jean Pascal Zanders ve John Har, "Chemical and biological weapon developments and arms control", *Non - Proliferation, Arms Control, Disarmament* içinde, Oxford: Oxford University Press, 1997, sy.27-28.

¹⁶ Emin Gürses, "İnsan Hakları Diplomasisi", *İnsan Hakları Diplomasisi* içinde, (der.) Emin Gürses, İstanbul: Bağlam, 2001, sy.29.

Irak, işbirliğine son verdiği 1998 yılı Ekim ayına kadar, denetçilerin devlet başkanlığı tesislerine girmesini reddetmiştir. Denetçilerin Kasım ayı ortasında bir aylığına daha geri dönmesine izin verilmiş, ancak 16 Aralık'ta UNSCOM Başkanı Richard Butler, tam işbirliği yapılmadığı için ABD ile İngiltere'nin hava saldırısının hemen öncesinde Irak'taki bütün personelini geri çekmiştir. Irak ilerleyen süreçte denetçilerin dönüşüne izin vermemiştir.

“Çöl Tilkisi” hareketının sürdüğü günlerde ve sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nde, silah denetimleriyle ilgili görüşmeler tüm hızıyla devam etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 30 Ocak'ta, mevcut silahsızlanma, devam eden gözetleme ve kanıtlama/doğrulama alanlarında Konsey'e tavsiyelerde bulunması için üç ayrı panel oluşturma kararı almıştır. 27 Mart 1999 tarihinde, Güvenlik Konseyi dönem başkanına her üç panelin çalışmalarını derleyen bir rapor sunulmuştur. Raporda, Irak'ın silahsızlanma alanında Güvenlik Konseyi kararlarında yer alan yükümlülüklerine uymadığı belirtilmekteydi.

Butler, 30 Haziran 1999 tarihinde görevini tamamlayarak, UNSCOM Başkanlığı'ndan ayrılmıştır. Yerine atama yapılmamış, ABD'li uzman Charles Duelfer görevine vekalet etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, silah denetimlerinin yeniden başlaması için sürdürdüğü çalışmaları yıl sonuna kadar tamamlamış ve 17 Aralık 1999 tarihinde BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında kabul edilen 1284 sayılı kararla UNSCOM lağvedilerek, yerine BM Gözetleme, Kanıtlama ve Denetleme Komisyonu (UNMOVIC) kurulmuştur. Yapılan oylamada, Çin, Fransa, Rusya Federasyonu ve Malezya çekimser oy kullanmışlardır.¹⁷

Genel Sekreter Kofi Annan, Komisyon Başkanlığına İsveçli Hans Blix'i getirmiştir. Daha sonra atanan 16 üyeyle UNMOVIC'in kuruluşu tamamlanmıştır. Komisyonda silah uzmanları, analizciler, bilim adamları, mühendisler ve operasyon planıcıları yer almıştır. Komisyonun finansmanı Irak'ın gıda karşılığı petrol programından karşılanmıştır. UNSCOM'un tersine UNMOVIC'in üyeleri BM çalışanlarıdır. UNSCOM üyelerinin mensubu buldukları devletten maaşlarını almaları, casusluk skandalının sebepleri arasında sayıldığından UNMOVIC'te farklı bir yol izlenmiştir.¹⁸

¹⁷ Patricia Lewis, “From UNSCOM to UNMOVIC The United Nations and Iraq”, *Disarmament Forum, The Middle East*, 2001, s.2, sy.64.

¹⁸ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/s-2000-292.pdf>.

UNMOVIC Başkanı'nın Güvenlik Konseyi'ne üç ayda bir rapor verme zorunluluğunun bulunmasının yanı sıra 1284 sayılı kararın rapor hazırlanırken diğer üyelere de danışılmasını öngörmesi, UNMOVIC üyelerinin sık sık bir araya gelmelerini sağlamıştır.¹⁹

1284 sayılı kararda hem Irak'ın denetlemelerden duyduğu rahatsızlık dikkate alınmış, yani denetçilerin görevlerini aşmamasına dikkat edilmiş, hem de Irak'a yeni kurulan bir denetleme grubu olan UNMOVIC'i kabul etmesi ve denetçilerin ülkede 120 gün boyunca sorunsuz çalışmaya devam etmeleri durumunda, takip eden 120 gün boyunca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların askıya alınacağı bildirilmiştir. Ayrıca denetlemeler sorunsuz sürdüğü müddetçe, askıda kalma süresinin işlemeye devam edeceği de belirtilmiştir. Fakat, Saddam Hüseyin, ülkesine denetçileri kabul etmemiştir. Nihayet hem diplomasi yoluyla hem de koalisyon ülkelerinin baskıları neticesinde Irak, ancak 1441 sayılı karar çerçevesindeki denetçileri kabul etmiştir.²⁰

1441 sayılı kararda, Irak'ın 687 sayılı kararı ihlal ettiği tasdik edilmiştir. Aynı kararlarla Irak'a, silahsızlanma hususundaki yükümlülüklerini yerine getirmesi için katı bir denetleme rejimi "son fırsat" olarak sunulmuştur. Rejimle, UNMOVIC ve IAEA denetçilerine güçlendirilmiş bir otorite verilmiştir. Kararda Irak'tan yeni rejimi kabule ettiğini yedi gün içinde açıklaması ve otuz gün içinde de kitle imha silahları programının bütün yönlerini detaylı bir şekilde ilan etmesi talep edilmiştir. Ancak kararda, Irak'ın söz konusu rejime uymayı reddetmesi halinde güç kullanılacağından bahsedilmemektedir. Bunun yerine Fransa, Rusya ve Meksika'nın ısrarlı talepleriyle Irak'ın denetleme rejimini maddi bir ihlali ortaya çıktığı takdirde durumun, Güvenlik Konseyi'nde ele alınmasına ilişkin bir hüküm karar metninde yer almıştır.²¹

Irak, kararın gereklerini yerine getireceğini belirtmiş ve 8 Aralık 2002 tarihinde 11.807 sayfalık silah raporunu BM'ye sunmuştur. 27 Ocak'ta Irak'taki çalışmalarını tamamlayan UNMOVIC Direktörü Hans Blix ve IAEA Direktörü Muhammed El Baradei, yaptıkları

¹⁹ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1284.pdf>

²⁰ Mustafa Kibaroglu, a.g.m., Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

²¹ David Krieger and Devon Chaffee, "Law Triumphs over Force: For the Moment U.N. Iraq Resolution Does Not Authorize Use of Force", *The Iraq Crisis And International Law A Briefing Booklet* içinde, (Der.) Richard Falk and David Krieger, Nuclear Age Peace Foundation, 2003, sy.7.

açıklamalarda Irak'taki denetlemelerinin sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmışlardır. Bu açıklama sırasında Irak'ın elinde bulunduğu inanılan kimyasal ve biyolojik silahları açıkça tespit ettikleri yönünde bir ifade Hans Blix tarafından kullanılmamıştır.²²

Mart 2003'te denetçilerini ülkeden çeken UNMOVIC, Irak'ın işgalinin ardından da faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak tüm aramalara rağmen hâlâ Irak Savaşı'nın gerekçesi olarak gösterilen Kitle İmha Silahları'nın izine rastlanamamıştır. 30 Haziran 2003 tarihinde Hans Blix'ten boşalan Komisyon Başkanlığı'na 1 Temmuz 2003 tarihinde Demetrius Perricos atanmıştır. 29 Haziran 2007 tarihinde ise Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1762 sayılı kararla UNMOVIC'in görevi sonlandırılmıştır.²³

Sonuç

UNIKOM ve UNSCOM, Körfez Savaşı'nın ardından Irak'la yapılan ateşkes anlaşmasının şartları gereğince BM Güvenlik Konseyi tarafından kurulmuşlar ve iki savaş arası dönemde Irak'ta BM'yi temsilen görev yapmışlardır. Irak-Kuveyt sınırındaki silahtan arındırılmış bölgede, önce daha çok gözlem misyonuyla kurulan UNIKOM'un daha sonra yetkilerinin genişlediğini, Irak Savaşı'yla birlikte de misyon resmen sona eren kadar insani amaçlı çalışmalara katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Barışı koruma operasyonları açısından bakıldığında, UNIKOM'un başarılı bir BM misyonu olarak görevini tamamladığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Aynı değerlendirmeyi özellikle UNSCOM açısından tekrarlamak ise pek kolay gözükmemektedir. Çünkü UNSCOM kurulduğu tarihten itibaren Irak hükümetiyle sürtüşme yaşamış, 1996'dan itibaren ise sürtüşmeler kriz boyutuna ulaşmıştır. Söz konusu krizlerde, üzerinden Körfez Savaşı'nın yükünü atıp silahlanarak yeniden önemli bir güç olma hevesindeki Irak hükümetinin sorumluluğu bulunduğu gibi, UNSCOM üyeleri arasından temsil ettikleri BM misyonuyla tezat oluşturan, casusluk olarak nitelenebilecek davranışları sergileyenler de pay sahibidirler. Nitekim uluslararası kamuoyu nezdinde de saygınlığını yitiren UNSCOM feshedilmiş, yerine UNMOVIC kurulmuştur.

²² Mustafa Kibaroglu, a.g.m., Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

²³ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1762.pdf>.

UNMOVIC ve IAEA'nın Irak'a ilişkin gelişmelerde sergiledikleri tutumlarla daha fazla saygınlık kazandıkları görülmektedir. Bu çerçevede İran ve Libya gibi devletlerin IAEA'nin denetimini kabul etmelerinde, bu saygınlığın rol oynadığından söz edilebilir. Bu durum uluslararası kurumların itibarlarıyla, dünya barışına sağlayabilecekleri katkı arasında doğru bir orantı bulunduğunu göstermesi bakımından da anlamlıdır ve gelecekte konu üzerinde yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA:

- 1) Arı, Tayyar. "Irak'a BM Yaptırımları: Kitleli İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo", Avrasya Dosyası, 2000, Sonbahar, c.6, s.3, sy. 234-255.
- 2) Bozkurt, Enver. Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.
- 3) Gürses, Emin. "İnsan Hakları Diplomasisi", İnsan Hakları Diplomasisi, (der.)Emin Gürses, İstanbul: Bağlam, 2001.
- 4) Kibaroğlu, Mustafa. "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", Stradigma, Şubat 2003, No.1,
- 5) <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>
- 6) Krieger, David ve Devon Chaffee. "Law Triumphs over Force: For the Moment U.N. Iraq Resolution Does not Authorize Use of Force",The Iraq Crisis and International Law a Briefing Booklet, (der.) Richard Falk ve David Krieger, Nuclear Age Peace Foundation, 2003.
- 7) Lewis, Patricia. "From UNSCOM to UNMOVIC The United Nations and Iraq", Disarmament Forum, The Middle East, 2001, no.2, sy.63-68.
- 8) Zanders, Jean Pascal ve John Har. "Chemical and biological weapon Developments and Arms Control", Non - Proliferation, Arms Control, Disarmament, Oxford: Oxford University Press, 1997, sy.27-28
- 9) Report of the Secretary-General on the activities of the Special Commission established by the Secretary-General, UN document S/1997/774, 6 Ekim. 1997

*KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI*

- 10) <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>
- 11) [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689\(1991\)&Lang=E11](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689(1991)&Lang=E11).[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20\(2003\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20(2003)&Lang=E&Area=UNDOC)
- 12) <http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararasi/barisdesharekatkatki/bmmisyonlar.htm>
- 13) http://www.un.org.tr/doc_pdf/peace_mis_turkce.pdf
- 14) <http://www.un.org/Depts/unscom/General/basicfacts.html>
- 15) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/s-2000-292.pdf>
- 16) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1284.pdf>
- 17) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1762.pdf>